

PROPAGANDA COMUNISTĂ ÎN REVISTE LITERARE DIN DECENIUL 1957-1966

Galeș Iuliana
Liceul Teoretic „Dositei Obradovici” Timișoara

Orice regim care are nevoie de susținători se va folosi de ceea ce se numește astăzi „a patra putere în stat” de a se impune. În mod normal, cotidienele, presa de propagandă, declarate explicit, erau în prima linie a bătăliei ideologice. Este ușor de înțeles cum muncitorii și țărani, proaspăt intrați în clasa muncitoare sau în aparatul de propagandă al partidului, erau convinși de veridicitatea celor scrise în ziare. Pentru orice proaspăt alfabetizat, respectiv pentru cel cu educație minimă, cuvântul scris este departe de orice dubiu, deci tot ce apare în ziar nu poate să nu fie real. Apoi, beneficiile oferite de noua orânduire unor oameni care aveau nevoie de o îndrumare, de sprijin nu doar material, ci și moral, indiferent cât de infime erau, reprezentau ceva mai mult decât avuseseră până atunci și, citind despre diverse realizări, exista speranța că în viitorul apropiat vor beneficia toți de avantajele lumii moderne. Vânătoarea de „dușmani” era o formă de canalizare a frustrărilor celor mulți, explica de ce noua orânduire nu putea oferi fericirea promisă. Identificarea unui vinovat dublată de crearea unui sentiment de apartenență la un grup dominant erau modalități prin care i se dădea sens individului abia intrat într-o lume nouă, necunoscută.

Dacă pentru omul mai puțin cultivat aceasta era situația, cetățenii cu o oarecare pregătire, obișnuiți să se informeze, să citească literatură, necesitau o altfel de abordare. Adeziunea unor oameni de valoare la noul regim, colaborarea unor intelectuali pentru susținerea propagandei, susțineau fie și tacit noul regim. Se pune totuși întrebarea în ce măsură și în ce formă apărea propaganda în revistele literare, mai ales cele de tradiție

Am ales o revistă de tradiție, „Viața românească”, și două publicații fără „istorie”, din zone diferite ale țării: „Tribuna” de la Cluj și „Scrisul bănățean”, respectiv continuatorul său, revista „Orizont.”

„Viața românească” apare la Iași în 1910 sub conducerea lui Garabet Ibrăileanu. Acesta fusese înainte redactor la revista „Evenimentul Literar”, revista săptămânară a socialiștilor din Iași,¹ deci era influențat de ideile socialiste. De asemenea, revista „Viața românească” este asociată cu „poporanismul”, termen care desemna mișcarea socială și economică de la sfârșitul secolului al XIX-lea al cărei succes se datora în principal teoreticianului ei, Constantin Stere (1865-1936), basarabean refugiat în România. Stere definea „poporanismul ca fiind «dragoste sinceră pentru popor, apărarea intereselor sale și muncă cinstită pentru a-l ridica la nivelul unei forțe sociale și culturale conștiente și independente». Lăuda civilizația rurală ca fiind «organică și «autentică» și respingea civilizația orașului ca ceva de import și, prin urmare, neorganică și artificială, și afirma că viața la țară e singura formă socială, iar agricultura singura formă economică care i se potrivea României (...) El respingea de aceea socialismul, pe motiv că nu se putea aplica decât țărilor industriale dezvoltate.”² Scriitorii care au colaborat cu această revistă, dintre care cel mai important și mai cunoscut a fost Mihail Sadoveanu, se înscriu cu textele lor în această ideologie poporanistă.

În 1948 publicația re apare ca organ al societății scriitorilor. Comitetul de redacție era format din Ion Călugăru, Gáal Gábor, Corin Grosu, Nicolae Moraru, Perpessicius, Camil Petrescu, Al. Rosetti, Zaharia Stancu, D.I. Suchianu, Cicerone Theodorescu. Colectivul redacțional nu este menționat nici unde în primii zece ani de la revenirea pe piață, caseta redacției apărând ulterior, când se modifică și conținutul revistei. Din colegiile redacționale ulterioare fac parte Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Lucia Demetrius, Paul Georgescu, Iorgu Iordan, Athanase Joja, Alexandru Philippide, Tudor Vianu, directori: Mihai Ralea (1958-1964), Demostene Botez (1965-1977), redactori șefi: Cicerone Theodorescu (1948-1953), Ovid, S Crohmălniceanu (1954-1962), Șerban Cioculescu (1965-1967).³

Am ales spre cercetare numerele apărute între 1956 și 1966, deceniu în care au loc transformări politice și sociale care schimbă și limbajul, respectiv tematica revistei. Ca și celelalte reviste literare, și „Viața românească” are spații dedicate special literaturii, criticii literare, articolelor despre diverse alte domenii. Aceste rubrici se vor diversifica în timp. O constantă este prezența unor articole ideologice în debutul fiecărui număr din anii cincizeci, respectiv, în anii șaiszeci, în lunile cu momente politice sau istorice importante. De asemenea, în numerele din deceniul al șaselea se vede preocuparea pentru mărirea numărului de cititori prin organizarea de concursuri pentru elevi și studenți, respectiv printr-o poștă a redacției în care se răspunde celor care au trimis spre publicare diferite texte.

Ne oprim întâi asupra articolelor clar propagandistice. Acestea vor fi semnate tot timpul „VR”, stilul este caracteristic propagandei, cu clișee și locuri comune, mult retorism, stil care face ca toate textele să fie identice, indiferent de anul apariției și de problematica de interes.

Astfel, există o serie de articole dedicate congreselor partidului comunist, respectiv rapoartelor acestuia. Anul 1956 debutează cu prezentarea raportului de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc din România. După trecerea în revistă a marilor realizări economice și politice din anul precedent, raportul are în vedere și viața culturală și artistică despre care se spun următoarele: „Succese însemnate au fost raportate în domeniul literaturii și artei. (...) Tot ce are mai talentat literatura și arta românească participă astăzi la opera de dezvoltare a culturii puse în slujba poporului. Furia pe care acest fenomen o stârnește officinilor propagandei imperialiste este, în felul ei, o recunoaștere a succeselor dobândite de partid în opera de dezvoltare a culturii în RPR” (V. R. Nr 1/1956, p 5). Bineînțeles, partidul are și sfaturi pentru tipul de literatură recomandat și despre sarcinile artiștilor comuniști în acest sens: „Realismul socialist exclude deopotrivă tendința de a prezenta viața în culori trandafirii, de a ignora conflictele ei, ca și tendința de pescuire bolnăvicioasă a tot ce este putred, morbid, de prezentare în culori întunecate a realității noastre și a zorilor vieții noi.(...) Pentru ca literatura și arta modernă să înflorească și să se dezvolte, trebuie înlăturat din cale tot ce o împiedică în mersul ei înainte. Organizațiile noastre de partid au sarcina de a combate cu hotărâre tămâierea reciprocă, spiritul de grup, tendința de a prefera o atmosferă stătută unei discuții curajoase, adânc principiale, pătrunsă de spirit de partid.” (V R nr 1/1956, p 5-6)

Primul articol este urmat imediat de altul, „Spre noi succese”, o dare de seamă asupra lucrărilor Congresului al II-lea al PMR. După pagini despre dezvoltarea economiei socialiste, apar indicațiile și observațiile în legătură cu literatura. E pomenit Sadoveanu, „cronicarul vremurilor actuale și a existenței poporului nostru de la începuturile lui”, dovadă că diferite generații de scriitori îmbogățesc literatura română. Sunt menționate ca aspecte pozitive ale literaturii noi: demascarea convingătoare a orânduirii trecute și contribuția la făurirea profilului moral al constructorilor noii orânduirii, dar, ca aspect negativ este identificată preluarea ad litteram a dogmatismului de partid care duce la exces. Mai mult decât precedentul articol, acesta vorbește deschis de necesitatea propagandei în rândurile scriitorilor și de sarcinile pe care le au aceștia: „Propaganda marxist-leninistă în rândurile scriitorilor trebuie să țină seama de greutatea specifică deosebită în literatura contemporană a filozofiei. (...). Critica sistemelor filozofice retrograde de pe pozițiile materialismului dialectic trebuie să fie multilaterală, completă.”; ”Propaganda împotriva ideologiei burgheze trebuie să fie caracterizată de un înalt spirit combativ și de o atitudine ofensivă, în care inițiativa trebuia să aparțină permanent forțelor progresului.”; „Patina hermetistă, intimismul, simbolurile poeziei decadente, fac dovada unei ineficacități în munca de combatere a ideologiei burgheze.” (V R nr 1/1956, p 7-9)

În numărul 3 din același an debutul îl face un articol despre Congresul al XX-lea al PCUS. Aceași structură a articolului, ca și a celui din numărul 1, dar, pentru că partidul sovietic este sursa de învățăminte, acest aspect e subliniat ca atare: „De pe culmea de unde se zărește comunismul, Congresul al XX-lea al PCUS ne îndeamnă la tratarea dialectică legată de realități, a problemelor pe care le pune viața. El ne face să întrezărim prezentul și viitorul nu numai al nostru, dar și al întregii omeniri.” (V R nr 3/1956)

Anii următori nu aduc mari schimbări. Însă la finalul deceniului, în 1959, Congresul al XXI-lea al PCUS este prezentat indirect prin poezii dedicate omului sovietic. Numărul 2 recuperează printr-un articol, *Un program măreț de luptă*, dedicat realizărilor sovietice, mai ales lansarea unui satelit artificial, și, bineînțeles, declarația de admirație a poporului român față de frații comuniști care le sunt model: „Poporul român condus de partidul său marxist-leninist soarbe din această imensă experiență (a PCUS, n.n.) învățăminte care îi permit să rezolve sarcinile mari și complexe ale construirii socialismului.” (VR nr 2/1959, p.3).

În același număr, la rubrica *Texte și documente* apare un articol de N.D.Cocea, Despre artă și socialism, excepțional pentru tonul vizionar pe care îl are în legătură cu arta viitoare: „Organizarea socialistă a lumii de mâine va pune pecetea ei pe toate operele de artă. Arhitectura va înălța clădiri imense, în care urmașii muncitorimii de astăzi vor asculta glasul cuvântărilor (s.n.), armoniile cântăreților, ritmul poeziei. Pictorii vor celebra pe pânzele lor victoriile proletariatului și frumusețea unei lumi care nu va mai fi suferința sărăciei și urâciunea muncii de ocnă. Sculptorii vor împodobi grădinile și palatele organizațiilor puternice cu frumusețea corpului omenesc, neschițat de beție, de boale, de foame. Scriitorii nu vor mai scrie pentru o castă de privilegiați, nu vor mai îndemna popoarele să se sfîșie în numele patriotismului, nu vor mai cânta măreția unui dumnezeu de răzbunare, de întuneric, de ură. Toți, artiști și meșteșugari, vor răspîndi lumile frumoase, le vor răspîndi din belșug asupra oamenilor, împodobindu-le sălașurile vieții. Precum primăvara înflorește cărările drumeților tot așa arta viitoare, arta primăverii socialiste, va înflori în calea oamenilor de atunci, după iarna grea a capitalismului în care noi am avut norocul să trăim.”

Arta și viața vor fi nedespărțite.

O omenire mai fericită decât a noastră va pune cununa artei pe fruntea senină a vieții. Socialismul va triumfa în bunătate și frumusețe.” (VR, 2/1959, p125)

Prima subliniere duce cu gândul la edificiile de tip „Casa poporului”, iar ultima este cel puțin bizară. „Norocul” său de a trăi în iarna capitalismului o fi de bine sau de rău?

Anii șazeci aduc mai puține articole de acest tip, dar, la mijlocul deceniului, în 1965, numărul dedicat sărbătoririi zilei de 23 august este închinat mai mult congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român și noii constituții a Republicii Socialiste România, numele țării prevăzut de această constituție. Aurel Baranga salută ditirambic noua lege: „Noua lege fundamentă a Patriei e o chartă a Libertății fiindcă în fruntea ei e consemnată o realitate strălucitoare ca un nimb de glorie: „România este Republică Socialistă.” Noua lege fundamentală a Patriei este o chartă a Libertății fiindcă în fruntea tuturor luptelor pentru fericire stă de veghe, înțelept și cîrmaci neobosit, Partidul Comunist Român”. (VR, 8/1965, p.2)

Bineînțeles că raportul PCR devine act călăuzitor al lumii literare: „Scriitorii rețin drept bun de preț și de mare cinste titlatura de „participanți activi la opera de construirea socialismului” pe care le-a dat-o raportul prezentat de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.”, „Înfăptuirile mărețe ale poporului nostru de pînă azi, înfăptuirile și mai mărețe care constituie programul Congresului al IX-lea trebuie să-și găsească o oglindire amplă, subtilă, variată, în operele scriitorilor noștri din care trebuie să se desprindă, în chip veridic și convingător, chipul omului epocii noastre, chipul comunistului, făuritorul revoluției și al lumii noi.”

Dacă articolele propagandistice explicite puteau fi omise de către cititori care cunoșteau conținutul datorită redundanței, dacă textele literare dedicate partidului, realităților socialiste etc puteau fi ignorate după primele rânduri, textele aparent științifice, studii dedicate unor personalități, erau periculoase pentru că aveau girul seriozității, iar cititorul neavizat era influențat negativ de acestea.

În numărul 2 din 1956 la rubrica *Teorie și critică* un anume N. Tertulian are un articol despre Titu Maiorescu extrem de tendențios. Tot ce a scris criticul Junimii este recitat în „cheia” propagandei comuniste, deci Maiorescu devine un reacționar, o piedică în calea dezvoltării maselor: „Maiorescu a fost profesionistul consecvent al ideii restrîngerii maxime a libertăților

democratice și a posibilităților de exprimare a voinței maselor.”; „Proiectate pe fundalul fanatismului reacționar al lui Maiorescu, al intoleranței sale față de orice atitudine sau idei politice cu directă tendință patriotică și democratică, al îndârjirii și ostilității sale față de orice exprimare a aspirațiilor politice ale maselor, al oroarei și furiei sale împotriva pătrunderii ideilor politice cu cea mai vagă tendință răstrângătoare de proprietate, de monarhie și ortodoxie, al aversiunii sale împotriva științelor politice de partid – aversiune abia mascată sub pretextul incompatibilității politicii cu instrucția și învățământul- putem înțelege pe deplin și definitiv de ce leitmotivul, refrenul obsedant care revine pînă la saturație la studiile maioresciene este străduirea, perseverența, voința acerbă a acestui spadasin al reacțiunii de a disocia cu fermitate poezia și arta de politică, intransigența și fanatismul în a poclama incompatibilitatea artei cu politica, în a demonstra cu orice preț că în acea epocă în care poezia patriotică, democratică a pașoptiștilor continua să exercite o influență puternică, „politica ne-a surpat unica temelie artistică”. Teoria artei ca „reflexul unei lumi închiphuite”, ca o activitate spirituală eliberată de orice afinitate cu atitudinile și năzuințele omului real din cîmpul vieții și activități practice devenea la Maiorescu instrumentul principal pentru a propaga ideea artei ca avînd o semnificație și o valoare strict fictivă, ea exercitînd asupra conștiinței omului o acțiune gratuită, transcendentă vieții, lipsită de orice finalitate practică, politică, etică sau filosofică; emoția estetică devenea o emoție ideală sui-generis. Gherea are meritul de a fi izgonit idealismul și transcendentalismul din aceste zone fine și complexe ale vieții sufletești unde idealismul a instalat cu o îndârjire rară redute dintre cele mai încăpăținate ale sale.” În final, promite că în articolele viitoare îi va ataca pe Lovinescu, Zarifopol, M. Dragomirescu, urmași ai lui Maiorescu, pentru a arăta „triumful gândirii estetice marxist – leniniste în estetica contemporană”. De fapt, acest studiu este o ilustrare imediată a ideilor din articolul programatic în care se susținea că scriitorii au datoriat să combată cu argumente filozofice idealiste.

Interesant este și numărul 3 din 1959 care comemorează 50 de ani de apariția revistei. Petru Dumitriu face o trecere în revistă a istoriei publicației, urmată de articole despre Garabet Ibrăileanu. Scriu despre el oameni care l-au cunoscut și au lucrat cu el, precum Sadoveanu, Al. O. Teodoreanu, Arghezi, dar și alții precum Mihai Ralea, Tudor Vianu, Otilia Cazimir, Iorgu Iordan, Demostene Botez, D.I. Suchianu. Sunt mai degrabă amintiri ale celor care l-au cunoscut direct sau observații neutre, fără atacul dur de care avusese parte Maiorescu. Tot lui Ibrăileanu îi este dedicată și rubrica *Literatura dintre 1920-1944*, articol în care se evidențiază valoarea psihologică a textelor, text cuminte, urmat însă de unul propagandistic *Aspecte ideologice din activitatea vechii Vieți românești (1906-1940)*. Se insistă că revista a avut un conținut corespunzător și în perioada dinainte de război: „În cinci decenii de activitate Viața românească a militat pentru instaurarea unui regim cu adevărat democratic în țara noastră, pentru o viață publică întemeiată pe principiul dreptății sociale, pentru o cultură care să exprime și să slujească interesele celor ce muncesc.”

În 1964 numerele 4 și 5, de fapt o singură revistă mai cuprinzătoare, sunt numere dedicate lui Eminescu. Primul articol este semnat tot VR, cu remarci legate de implicarea partidului, prin George Călinescu, în promovarea poetului: „Dacă lui Titu Maiorescu îi revine incontestabilul merit de a fi descoperit și proclamat geniul lui Eminescu, lui Constantin Dobrogeanu-Ghera de a fi pus bazele unei interpretări științifice, iar lui Garabet Ibrăileanu de a fi continuat cu rîvnă cercetările, G. Călinescu avea să facă din cele șase volume consacrate marelui poet analize scânteietoare”. (p 5) sau „În 1950 s-au pus jaloanele interpretării științifice”.

Urmează o serie de articole dedicate lui Eminescu, abordări diferite despre care cititorul fusese avertizat că sunt perspective variate tocmai pentru că un mare poet este generator de emulație și de noi producții. Poate cel mai deplasat articol ca tonalitate, retorim excesiv, fără conținut anume, este cel al lui Tudor Arghezi din care cităm: „Eminescu e sfîntul preacurat al ghiersului românesc”, „Slovele de față sunt numai o laudă de seară, ca un acatist.” De altfel, și alte materiale publicate sub numele lui Arghezi păcătuiesc printr-un elogiu supralicitat care provoacă mai degrabă rîsul, decât admirația. Spre deosebire de el, Mihail Sadoveanu are o

prezentare curată, așa cum a scris puțin, dar uman și despre Ibrăileanu. Am pomenit cele două nume pentru că ei fac parte dintre scriitorii cei mai importanți ai perioadei interbelice, iar colaborarea lor cu autoritățile comuniste a dat un exemplu altora. Este vorba în același timp și de atitudini diferite. Supralicitarea a fost de multe ori o opțiune proprie.

O publicație literară săptămânală apare în 1957 la Cluj, purtând numele unei publicații transilvănene de tradiție, „Tribuna”. Revista avea 12 pagini, o rubrică specifică ziarelor. Mai târziu, în anii șaizeci, numărul de pagini se va mări la 14, iar dispunerea articolelor se va schimba, dând impresia de aerisire. Colectivul de redacție a fost: Ioanichie Olteanu, redactor șef, acad. Ion Agârbiveanu, Valeriu Bologa, Ioan Ceterchi, Victor Cheresteșiu, Aurel Ciupe, Dumitru Isac, I.D. Mușat, Iosif Pervain, Sigismund Toduță, Mircea Zăciu, apoi un colectiv format din Ilie Balea, Teofil Bușecan, Al. Căprariu, acad. C. Daicoviciu, Romul Ladea, Ion Lungu, Ion Manițiu, Dumitru Mircea, Ion Oarcășu, Vasile Rebreanu, Mircea Zăciu.

În primul număr citim în „Cuvânt de început” programul noii publicații care își propune să illustreze în primul rând cultura și știința din zona Transilvaniei. Unul dintre paragrafele programatice respectă întru totul indicațiile partidului: „Tribuna își propune să continue tradiția militantă a presei românești din Transilvania. Ea nu se va mărgini la rolul de cronicar; în lupta dintre nou și vechi ea va lua atitudine, contribuind la dezvoltarea unei arte și literaturi realist-socialiste, a unei științe puse în slujba adevărului și progresului, respingând ideologia reacționară a burgheziei, demascând fără încetare încercările de aservire a culturii unor țeluri potrivnice omului, TRIBUNA va lupta în același timp împotriva recidivei dogmatismului.” Pentru că în această zonă problema minorităților este mai accentuată, ziarul are o poziție și față de această problemă: „Urmând politica Partidului în problema națională, TRIBUNA va lupta pentru cimentarea frăției între poporul român și minoritățile naționale pe acest pământ eliberat de robie și curățat de pleava domnilor și grofilor. Ne propunem să scoatem la lumină amintirea luptei comune pentru libertate; să informăm publicul cititor asupra vieții literare și artistice a minorităților din Transilvania și mai ales a maghiarilor.” Ca și articolele ideologice din „Viața românească”, și acesta este asumat prin numele revistei.

Spre deosebire de revista de lungă tradiție, „Tribuna” clujeană este mai puțin politizată, articolele clar ideologice sunt mai rare, este mai multă literatură și o mai mare deschidere către autorii străini. Există însă niște rubrici utilizate de majoritatea revistelor și publicațiilor literare, printre care și „Cronica ideilor”. Aici apar de regulă articole teoretice care aduc în dezbatere probleme filozofice, sisteme de gândire, idei artistice etc. Astfel, un articol semnat de Dumitru Isac în numărul din 10 februarie numit *În problema periodizării istoriei filozofiei* este un articol-răspuns la un altul publicat de un tovarăș Ion Banu care găsisese filozofie și în epoca de piatră, apoi, considerând că orice interes pentru probleme sociale și naționale este dovadă de filozofie, îi făcuse filozofi și pe Tudor Vladimirescu și pe Avram Iancu. Dumitru Isac îi recomandă lui Banu o mai bună cunoaștere a filozofiei și lăsarea problemelor filozofice pe seama specialiștilor. Articolul e surprinzător pentru că este critic față de tendința multora de a găsi poziții „comuniste” în perioade și contexte istorice diverse. Filozofia pare să fie câmpul de luptă al ideologiei și propagandei, căci în martie este salutată apariția „Caietelor filozofice” ale lui Lenin. Și articolul semnat de Andrei Roth este o ocazie de elogiere a marelui învățător: „Pentru toți ucenicii în școala filozofiei marxiste - și cine nu se simte ucenic în fața maestrului desăvârșit?- frecventarea „Caietelor filozofice” reprezintă o înaltă pildă a gândirii creatoare. Studiul acestei cărți constituie un pasionat prilej de pătrundere în tainele laboratorului gândirii marelui dascăl.” Lui Lenin îi este dedicat de altfel un întreg număr, numărul 11/1957. Filozofia marxistă este numită „Filozofia adevărului”, în articolul cu acest titlu al lui Dumitru Ghișe din octombrie, numărul 37, autorul elogiind acest nou tip de filozofie mai aproape de mase prin cuvintele: „Este capătul unui drum pe care la care pot ajunge numai aceia pe care îi înfricoșează adevărul. Dușmănia lor față de știință este dușmănia față de implicațiile politice ale acelui adevăr moral pe care îl confirmă orice știință adevărată, dușmănia față de posibilitățile de cunoaștere a legilor obiective ale dezvoltării societății. Cunoașterea adevărului de către mase deschide larg în fața

acestora porțile libertății. Totuși, împotriva voinței lor, acum 40 de ani li s-a servit prima mare lecție despre mase și forța lor când stau cu fața spre adevăr.” Este dedicat un număr revoluției din octombrie/noiembrie, dar 1 Decembrie trece fără vreo precizare. În schimb în 7 decembrie apare un articol numit *Epoca victoriei socialismului* de Ion Lungu, clar ideologic, cu referire la congresul al XX-lea al PCUS. Pentru a demonstra superioritatea comunismului rus asupra tuturor, face referire la o chestiune științifică, lansarea unui satelit artificial: „Aplicarea în viață a învățămintelor care se desprind din Declarație și din Manifestul păcii va consolida cauza păcii și socialismului. Luceferii comunismului – concretizând superioritatea tehnică și științifică a Uniunii Sovietice – ard, încă din această toamnă deasupra pământului, în spațiul cosmic, prevestind victoria apropiată a socialismului în lumea întreagă.” Același autor concluzionează în ultimul număr din decembrie, dedicat împlinirii a treizeci de ani de la declararea republicii: „Pe drumul nou nu suntem singuri, ci avem cu noi marele lagăr al socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică. Da, există unitate, dar nu între stăpîni și supuși, între asupritori și asupriți, ci numai între oameni liberi în socialism. E mare învățătură pe care o fundamentează științific marxism leninismul, am desprins-o din faptele groaznice ale trecutului și o prefacem astăzi într-o realitate tot mai măreață și mai indestructibilă.” (*Sensul unității*).

La mijlocul anilor șaiszeci articolele clar ideologice încep să se rarească. Dar Congresul al IX-lea al PCR ocupă mijlocul anului 1965. Și numărul 28 și următoarele au spații largi dedicate acestui eveniment văzut ca o schimbare majoră. Spiritul înaltelor directive „este imaginea unei țări libere și independente, stăpîna pe propriul destin, străbătută de un ritm impetuos în toate domeniile de activitate. Intrată definitiv pe drumul socialismului care a biruit pretudindeni, la orașe și sate, România actuală cunoaște o dezvoltare economică și socială fără precedent, care se va accentua și mai mult în viitorul cincinal.”

Nicolae Ceaușescu, citat foarte mult în toate publicațiile și toate articolele spune în raportul Comitetului Central: „Putem spune creatorilor de artă: alegeți tot ceea ce credeți că este mai frumos în culoare, mai expresiv în grai, redați realitatea cît mai variat în proză, poezie, în pictură, în sculptură, și muzică, cîntați patria și poporul nostru minunat, pe cei care și-au închinat întreaga viață înfloririi Romîniei.”

„Literatura noastră a devenit un factor hotărîtor în formarea și educarea gustului artistic general. O animă spiritul de partid, patriotismul fierbinte, simțul continuității istorice pe aceste meleaguri, responsabilitatea față de poporul nostru și față de valorile naționale.” De acum înainte numerele încep să aibă o temă centrală și anume câte un scriitor sau artist: Constantin Brâncuși, Eugen Ionescu, Panait Istrati, Liviu Rebreanu.

În Banat, Uniunea Scriitorilor a fost reprezentată de „Scrisul bănățean”. Publicația este mai degrabă literară, fără articolul inițial propagandistic, deși unele texte literare au tematică acceptată de partid. În 1957, numărul 7, din iulie, începe cu patru articole despre Congresul scriitorilor RPR. Primele sunt reproduceri ale salutarilor partidului și a Comitetului Central. Articolul original este semnat de Mircea Șerbănescu : *Impresii de la Congres*. E o descriere a congresului cu tot ce s-a întîmplat, dar fără comentarii ideologice și fără limbajul de lemn caracteristic. Cel mai „părtinitor” alineat este: „Dintr-un colț izbucnesc aplauzele care cresc neconținut ca un talaz de entuziasm. În loja de onoare au intrat conducătorii partidului: Gh. Gheorghiu-Dej, Gh. Apostol, I. Chișinevschi, Chivu Stoica, Miron Constantinescu, acad. prof. Traian Săvulescu, Leonte Răutu, I. Fazekas, Constanța Crăciun, acad. Ilie Murgulescu, Ochii tuturor se îndreaptă plini de căldură și de simpatie spre aceia care reprezintă aici clasa muncitoare, eroica făuritoare a societății socialiste.” (p.16). Dar în numărul următor apar reacțiile la congres și aprecierile negative, de data aceasta asumate sub numele publicației: „Congresul a combătut spiritul de grup care - după cum a reieșit -s-a manifestat mai ales în jurul unor reviste bucureștene. Și, de fapt, izbucniri pătimașe s-au făcut auzite și de la tribuna congresului . Au fost unii, ca Ovid. S.Crohmalniceanu, Petru Dumitriu, Nina Cassian, N. Tertulian, care au luat apărarea grupului lor. Ba chiar s-au rostit și cuvinte de-a dreptul jignitoare la adresa unor scriitori merituosi.” Se combătea dogmatismul literaturii realist-socialiste, faptul că unii au impus niște

tipare care duceau la texte insignifiante și ridicole și, probabil, generau răsete și reacția contrară, dar bineînțeles trebuie „întărit spiritul de partid”. Ideea distrugerii „găștilor”, a spiritului de grup, apăruse și în „Viața românească”, dar spiritul de partid, rămâne o instanță superioară, de necontestat.

Așa cum am mai precizat și mai înainte, articolele cele mai primejdioase, pentru că avea girul științei, sunt ele de critică literară. Astfel, în nr 2 din 1957 există articolul *Tipul inadaptatului și învinsului din opera lui Cezar Petrescu* de H. Zalis la rubrica „Recitind literatura dintre anii 1920-1944”. După o trecere în revistă a personajelor principale ale lui Petrescu apare o observație: „Scriitorului nefiindu-i clară semnificația complexă a primului război mondial –ca război imperialist-el n-a putut sesiza antagonismele violente de clasă ce se dezvoltă în focul lor, atât în prima tranșee, cât și în spatele frontului. Inevitabil, estomparea opoziției ireductibile de interese dintre clasele sociale s-a răsfrânt și asupra concepției după care scriitorul l-a zugrăvit pe Radu Comșa, definind atitudinea eroului față de evenimentele pe care le trăiește și la care este chemat să participe eventual pînă la sacrificiul propriei lui vieți” (p 60). Mai târziu amestecul de critică literară și ideologie este la fel de evident: „Cezar Petrescu vedește și în această carte o viziune poporanistă în înțelegerea răului social. Suficiența poziției narodnice a lui Apostol, intelectualul plecat din popor, nu trece de limitele și de viziunea eronată a scriitorului care l-a creat.” (p. 61). Ca și într-un articol din „Viața românească”, valoarea unei opere realist-socialiste constă în moralitatea de tip nou și intenționalitatea scriitorului, iar de această grilă nu scapă nici scriitorii vechi. Nicolae Ciobanu în *Leninismul și funcția educativă a literaturii*, articol din numărul 4 din 1963, face o trecere în revistă a literaturii contemporane, apreciind textele tot mai numeroase care au fost publicate: „Sub acest raport succesele, recoltate pînă acum de frontul nostru literar sunt prețioase, sînt recunoscute de toată lumea și apreciate unanim de cititor. Dar „Abuzul de simboluri - adesea orbitoare - din proza unor tineri - fenomen insuficient combătut de critică pînă în prezent - copleșește pînă la dispariție semnificația etică a faptelor de la viață de la care se pleacă.” (p. 8). Teatrul, de asemenea, alunecă spre inovații formale sau teme învechite în loc să se ocupe de „investigarea directă, de pe pozițiile partinității comuniste, a realității socialiste.” Deci avea dreptate N.Tertulian în articolul în care îl combatea pe Maiorescu: arta trebuie să ilustreze politica partidului, principalul criteriu fiind respectarea directivelor de partid și nu criteriile estetice.

Din 1964 „Scrisul bănățean” devine „Orizont”, colectivul de redacție fiind format din Ion Arieșanu, Nicolae Ciobanu, Anghel Dumbrăveanu, Al. Jebeleanu, Andrei A. Lillin. Și această revistă își păstrează conținutul preponderent literar, cultural. În 1965 apar articolele dedicate congresului. Sunt articolele obișnuite, dar autorul preferă să citeze masiv din Nicolae Ceaușescu. Adeziunea scriitorilor la noile realități este exprimată în stilul grandios care va caracteriza toată perioada următoare: „Luminoasele biruinți ale poporului, nostru, prestigiul patriei noastre față de opinia publică, tipărită și orală, de pretutindeni, își exprimă admirația, ne umplu inimile de entuziasm. Dorința noastră cea mai fierbinte este de a fi ajutoare ale partidului în grandioasa operă ce o desfășoară pentru ridicarea poporului român pe cele mai înalte culmi de progres și civilizație.” Și în această revistă sunt multe texte literare, poezii sau proză, clar dedicate partidului și, din nou, critica literară este cea care „îndrumă” tineretul. În numărul 6 din 1964 Eugen Simion prezintă curentele de avangardă în *Critica curentelor de avangardă*. Este o trecere în revistă a avangardei românești interbelice, insistându-se asupra lipsei ei de substanță. Încheie referindu-se la Călinescu și Vianu care au condamnat arta decadentă, iar „critica marxistă a mers mai departe și a dezvăluit esența de clasă a fenomenului, contradicțiile lui ireductibile.”

Pentru deceniul 1957-1966 se pot observa următoarele aspecte legate de propaganda comunistă în publicațiile literare studiate:

- Există texte explicit propagandistice, inițial asumate în nume colectiv, acele dări de seamă asupra congreselor partidelor comuniste, articole dedicate unor evenimente legate de comuniști și de personalitățile comuniste, respectiv articole despre momente istorice importante.

Aveau efectul și impactul dorit? Discutabil. Stilul redundant, plin de clișee, impersonal sau hiperbolizant până la ridicol, produc mai degrabă efectul contrar, iar cititorii cel mai probabil le evitau.

- Există literatură pe subiecte agreate și în stilul recomandat de partid. Unii autori sunt cunoscuți: Ana Blandiana, Nicolae Labiș, George Călinescu, Petru Dumitriu etc, alții mai puțin, dar era compromisul necesar pentru publicarea altor texte.

- Cea mai primejdioasă formă a propagandei, de fapt a transformării valorilor morale și estetice din artă, adoptă aparența obiectivității științifice. Autoritatea unei personalități cunoscute sau pur și simplu a unui articol bine documentat în anumite privințe făcea ca un cititor tânăr sau mai puțin avizat să considere adevăruri cele scrise și să interpreteze operele literare și critice ale scriitorilor vechi prin prisma paradigmei de partid. În operele unor scriitori precum Eminescu se caută elemente de marxism și dovezi ale interesului acestuia pentru comunismul propus de Marx și Engels. Maiorescu este vinovat de „neînțelegere” și chiar atitudine „ostilă” față de valorile partidului. Uneori înșiși comuniștii își dau seama de excesele la care se ajunge și la efectul contrar pe care îl creează propovăduirea ostentativă a directivelor partidului, dar acele momente de autocritică devin mai degrabă dovezi ale „deschiderii” comuniștilor față de sugestiile și ideile altora.

- Clișeele stilistice specifice discursului comunist sunt evidente de la început și nu se mai modifică esențial până în anii nouăzeci. Deschiderea pe care o presupune Congresul al IX-lea al PCR nu a adus vreo îmbunătățire a textelor de propagandă, ci a avut efecte la nivelul tematicii literare și al acceptării unor scriitori care până atunci fuseseră eliminați din cultura română.

În concluzie, propaganda explicită s-a fixat în niște tipare tematice și stilistice care o făceau de multe ori irelevantă pentru mediul literar și cititorul educat. Propaganda indirectă a avut efect pe termen lung, promovând criterii non-estetice și non-științifice în rândurile generațiilor mai tinere și deformând pe termen lung gândirea critică, percepția asupra artei.

Bibliografie:

1. Hitchins, Keith – *Mit și realitate în istoriografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1997;
2. Vișinescu, Victor – *O istorie a presei românești*, ed Victor, București, 2000;
3. „Viața românească”, Iași, 1957-1965;
4. „Orizont”, Timișoara, 1964-1966;
5. „Scrișul bănățean”, Timișoara, 1957-1964;
6. „Tribuna”, Cluj, 1957-1965.

¹ Keith Hitchins – *Mit și realitate în istoriografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p.137;

² Keith Hitchins – *Mit și realitate în istoriografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p.160;

³ Victor Vișinescu – *O istorie a presei românești*, Editura Victor, București, p.163-164.